

Lama auttaa koulua?

Miten taloudellisen taantuman mukanaan tuomaa henkistä lamaa voidaan kouluissa torjua? Millaista tukea ja kannustusta koulut tarvitsisivat, jotta lama voisi myös auttaa kouluja? Puheenvuoron kirjoittajista Asko Leppilampi työskentelee Helsingin yliopiston Vantaan täydennyskoulutuslaitoksella tutkijana, Pasi Sahlberg on opetushallituksessa ylitarkastajana.

Koululaitokselle viime vuosina ominaiseksi käyneet opetussuunnitelma- ja lakimuutokset jatkuvat kuluvalle vuosikymmenellä. Muutoksen painopiste on koulujen sisäisessä kehittämisessä, jolla tarkoitetaan koulujen omista tarpeista lähtevää toimintaedellytystensä parantamista. Kuntien ja koulujen päätösvalta ja vastuu omista asioista lisääntyvät. Ensi vuoden alussa voimaan tulevan valtiosuunnitelman myötä koulutusmäärärahojen jakoperusteet muuttuvat. Kunta voi silloin itse päättää rahan käytöstään ja myös koulujen on perusteltava rahan käyttöään sekä osoitettava, että tuloksia syntyy.

Oman toiminnan suunnittelu ja päätöksenteko ovat monille kouluille uusia ja ehkä vaikeita asioita, sillä koulut ovat tottuneet toimimaan kouluhallinnon määräysten mukaan. Koska tällainen toimintamalli on juurtunut hyvin syvälle kouluissa, vie uuden ajattelun omaksuminen aikaa. Laman ajoittuessa juuri päätävässä hajauttamisen alkuvaiheeseen, koulujen ensimmäisiä konkreettisia päätettäviä asioita oli sopia valtion määräämistä säästöistä.

Tämä ei ole ollut paras mahdollinen tapa totutella lisääntyvään itsenäisyyteen. Taloudelliset supistukset ja muut muutospainneet yhdessä aiheuttavat sen, että myös henkinen lama uhkaa kouluja. Koulujen toiminnan kannalta on tärkeää, että nyt löydetään näistä muuttuvista olosuhteista mahdollisuuksia, jotka antavat uusia ulottuvuuksia opetuksen ja koulutyöhön.

Jokaisella koululla on oma kulttuurinsa ja perinteensä. Niissä vallitsee tiettyjä arvoja, normeja, mielipiteitä, uskomuksia, käsitteitä, myyttejä, odotuksia ja rooleja, jotka vaikuttavat olennaisesti kaikkien koulun toimintaan. Ellei koulussa ole totuttu toimimaan kehittävässä ilmapiirissä, ei uudenkaan opettajan ole helppoa ryhtyä kehittämään kouluun.

Niinpä kouluun tuleva opettaja sopeutuu vähitellen siellä vallitseviin arvoihin ja käsitteisiin oppimisesta, tiedosta, opetuksesta sekä opettajien ja oppilaiden asemasta koulussa.

Koulun kulttuurista johdun työyhteisön muutokset vaativat aikaa ja henkilökunnan sitoutumista toimimaan oman työyhteisönsä kehittämiseksi. Vähitellen onkin huomattu, että ylhäältä tulevilla ohjeilla muutokset jäävät yleensä tilapäisiksi. Sitoutuminen edellyttää yhteistä suunnittelua ja päätöksentekoa. Opettajien keskinäinen yhteistoiminnallisuus ei kuitenkaan kuulu perinteiseen koulukulttuuriin. Tulevaisuudessa yhteistoiminnan merkitys opetustyössä ja koulun johtamisessa tulee silti lisääntymään. Parhaimmillaan yhteistoiminnallinen koulukulttuuri tarkoittaa kaikkien koulussa toimivien henkilöiden, koulun johtajien, opettajien, oppilaiden ja muun henkilökunnan työskentelyä yhdessä määriteltyjen tavoitteiden saavuttamiseksi.

Määrärahojen väheneminen voi haittaavasti vaikuttaa huolimatta vauhdittamaan koulujen kehittämistä.

Ilman laman mukanaan tuomaa pakkoa moni koulun kehittämisen kannalta tärkeä muutos viivästyisi tai ei toteutuisi ollenkaan. Laman johdosta muutospainneet koskevat samanaikaisesti koko koululaitosta. Jokaisessa kunnassa on pakko arvioida uudelleen määrärahojen, tuntekehityksen ym. tarkeoituksenmukainen käyttö ja resurssien jakaminen. Oppimateriaalien tarve ja käyttö on harkittava entistä tarkemmin. Parhaimmillaan tämä lisää oppilaiden omatoimisuutta sekä muuttaa suhtautumista oppikirjoihin ja sitä kautta tietoon yleensä. Ehkä sillä on positiivista vaikutusta myös oppimateriaalin tuottamiseen. Talouden kiristyminen auttaa entistä myönteisempien asenteiden muodostumisessa koulutusta, koulua ja työtä kohtaan kaikkialla yhteiskunnassa.

Koulut ja opettajat tarvitsevat tukea kaikista muutoksista selviämiseksi. Lama auttaa myös opettajien tärkeimmän tukimuodon, täydennyskoulutuksen uudelleenarviointia ja kehittämistä. Edellisten koulu-uudistusten yhteydessä on muutosta tuettu massiivisilla täydennyskoulutusjärjestelyillä, joiden vaikutus on kuitenkin monesti ollut kyseenalainen. Nyt tämä perinteinen ja kalliiksi koettu kerta-koulutus tulee varmasti vähenemään. Koulut joutuvat määrärahojen puutteen vuoksi etsimään koulutusta, joka on edullista, tehokasta ja kaikkia opettajia koskevaa.

Täydennyskoulutuksen ja erilaisten koulun kehittämisen tukitoimien rooli tulee tulevaisuudessa entisestään korostumaan. Koulujen itsenäisyyden lisääntyminen on niin suuri muutos, että siitä ei selviä ilman asianmukaista, opettajien omista tarpeista lähtevää täydennyskoulutusta. Kansainväliset tutkimukset ja meillä saadut kokemukset osoittavat, että koulutusratkaisuja muuttamalla voidaan sen vaikuttavuutta lisätä ja

säästää samalla koulutuskustannuksissa. Oikein suunniteltuna ja toteutettuna täydennyskoulutus on tehokas keino uuden, aikamme haasteisiin vastaavan koulukulttuurin kehittämiseksi. Olennaista on, että koulun johto yhdessä opettajien kanssa vastaa täydennyskoulutuksen suunnittelusta ja toteutuksesta, koulutus on riittävän pitkäjänteistä ja suunnitelmallista ja että sitä arvioidaan jatkuvasti. Täydennyskoulutuksen suunnittelun pohjaksi koulujen tulee entistä tarkemmin selvittää, mitä omassa koulussa jo osataan ja mitkä asiat kaipaavat kulloinkin kehittämistä. Täydennyskoulutuksen olisi muututtava ulkoapäin ohjatusta koulutuksesta jatkuvaksi omaehtoiseksi kouluttautumiseksi. Laman myötä tällainen tehokkaan ja omaehtoisuuden kouluttautumisen järjestäminen jaa monien koulujen ainoaksi mahdollisuudeksi huolehtia opettajiansa ammattitaidon kehittämisestä.

Pitkällä tähtäyksellä lama vauhdittaa koulukulttuurin kehittymistä yhteistoiminnalliseen suuntaan ja luo samalla edellytyksiä entistä monipuolisemmin toimivalle koululle. Pakon edessä on keksittävä sellaisia ratkaisuja, joita ei ehkä olisi aiemmin tullut ajatelleeksi. Parhaimmillaan lama pakottaa opettajan arvioimaan omaa ja koulun toimintaa kriittisesti sekä toimimaan yhteistyössä koulun muiden henkilöiden kanssa. Uusien toimintamuotojen etsiminen kehittää myös neuvottelu- sekä ongelmanratkaisutaitoja. Luovuus, keskittyminen ja yhteistyö saavat enemmän tilaa jokapäiväisessä koulutyössä.

Lama tuli koululaitoksen kannalta huonoon saumaan. Vai tuliko sittenkään? Ajan henkeen liittyvät uusi oppimiskäsitys, tulosajattelu, kansainvälistyminen ja jatkuvan kehittämisen vaatimukset edellyttävät kouluilta joustavuutta ja uudistumiskykyä.

Nykyinen toimiva työhynteistö vaatii jatkuvaa kouluttautumista ja erilaisten tukitoimien piteiden kehittämistä. Tehokkuusajattelu lisää arvioinnin merkitystä, ja autonominen koulu kehittää itselleen toivon mukaan erilaisia itsearviointikäytäntöjä. Lama on johtanut siihen, että koulun toiminta ja resurssien käyttö on suunniteltava uusista lähtökohdista ja aivan uusilla periaatteilla. Koulujen onneksi! □

Asko Leppilampi,
Pasi Sahlberg